

Avrupa'nın Uzak Dağlık Alanlarında Kırsal Turizm ve Kazanılan Deneyimler

Füsun BAYKAL*

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, İzmir, Türkiye

*Corresponding author e-mail: fusun.soykan@ege.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4599-4235

Received: 18.01.2021 Accepted: 26.02.2021

Özet

Coğrafi bölgelerde uzak, marjinal, dezavantajlı ya da izole denilen yerlerin çoğu dağlardır. Buraları savunmasız ve kırılgan, devamlı mücadele gerektiren zorlu coğrafi çevrelerdir. Günümüzde dağlarda yerel koşullara uyumlu turizm türlerinin (kırsal turizm vb) geliştirilmesi bir politik karar ve kalkınma stratejisi haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, Avrupa'nın fiziksel ve sosyal açıdan uzak/zorlu dağlık alanlarında kırsal turizme ne derece önemli verildiğini ve neler yapıldığını ortaya koymaktır. Çalışma, hem bir derleme (tematik, eleştirel ve karşılaştırmalı) hem de Avrupa'dan verilen örneklerle (Fransa, İtalya, Romanya) coğrafi boyuta sahiptir. Bulguların en çarpıcı tarafı, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin uzak dağlarında hâlâ dezavantajlı grupların (yaşlılar, işsiz gençler ve kadınlar) var olduğudur. Bu gruplarla ilgili iyileştirme programları kapsamında kırsal turizmden yararlanılmaktadır. En başarılı deneyimler, politika, mevzuat, örgütlenme ve finans fonlarından gücünü alan ve düzenli olarak izlenen Alplerin yüksek kesimlerindeki örneklere aittir. Avrupa Komisyonu 2021 yılında "Kırsal Alanlar İçin Uzun Vadeli Vizyon-2040"ı hazırlamış ve kırsal yaşamların gelecekte daha güçlü, iletişimli, dirençli ve refah içinde olması öngörülmüştür. Böylece vizyonla bağdaşık, sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu, yeşil büyüme ve sosyal inovasyon eksenli, dijital dönüşümle yenilenmiş bir kırsal turizm ve onunla bütünleşen ekoturizm ve agroturizmin bugünden yarına kırsal/dağlık alanların, sosyo-ekonomik kalkınmasında kilit rol oynayabileceğine hükmedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dezavantajlı dağlar, zorluklar, güncel gelişmeler

Rural Tourism in Remote Mountain Areas and Experiences from Europe

Abstract

Most of the geographically remote, marginal, disadvantaged or isolated places are in the mountains. These are difficult geographical environments that are vulnerable and fragile, requiring constant struggle. Today, the development of tourism types that are compatible with local conditions in the mountains has become a political decision and development strategy, and rural tourism has taken the lead in this process. The aim of this study is to reveal how important is given to rural tourism in physically and socially distant/difficult mountainous areas of Europe and what is done in those areas. The study has both a compilation (thematic, critical and comparative) and a geographical dimension with examples from Europe (France, Italy, Romania). The most striking aspect of the findings is that disadvantaged groups (elderly, unemployed youth and women) still exist in the remote mountains of the European Union countries, and rural tourism is utilized within the scope of improvements. The most successful experiences belong to the examples in the tablelands and highlands of the Alps, powered by policy, legislation, organization and finance. The European Commission has prepared the "A Long-term Vision for the EU's Rural Areas-2040" on the future of mountains in 2021. In the vision, it is foreseen that rural lives will be *stronger, connected, resilient and prosperous* in the future. Thus, a rural tourism compatible with vision, compatible with sustainability principles, centred on green growth and social innovation, renewed with digital transformation, and ecotourism and agritourism integrated with it will play a key role in the socio-economic development of rural/mountainous areas from today to tomorrow.

Keywords: Disadvantaged mountains, challenges, current developments

1. Giriş

Kırsal alanlar birbirinden büyük farklılıklar gösterir: kentlerin çevresinde yarı-kentleşmiş kırsaldan yüksek dağlarda hayvancılık yapılan yaylalara; Akdeniz'in zeytin ve bağcılık bölgelerinden kuzeyde Lappland'ın ren geyiği otlaklarına, Büyük Sahra'nın vaha yerleşmelerinden İtalya'nın Ortaçağ çiftliklerine ve daha birçok kırsal çevrelere kadar bu farklılıklar uzayıp gider. O nedenle kırsalda sorunlar standart değil, çözümler de aynı değildir, ancak hepsinin dış etkilere açık ve çok çabuk etkilenmeleri ortak noktalarıdır. Uzak, marjinal, dezavantajlı ya da izole denilen dağlık bölgeler birçok sorunla karşı karşıyadır. Bu bölgelerde ekonomi dar tabanlı ve gençler kırsaldan uzaklaşma eğilimindedir. İşte politika yapımcılar tarafından kırsal turizm, izole dağları canlandırmanın birincil itici gücü olarak görülmekte, ancak buralarda turizme aşırı bağımlılık, talep dalgalanmaları karşısında ciddi yıkımlara yol açabilmektedir (Euracademy, 2003).

Dünya nüfusunun yaklaşık % 12'si dağlarda yaşarken, % 14'ünün de dağ kaynaklarına bağımlılığı söz konusudur. Bu nüfusun yaklaşık yarısı Güney Amerika (And Dağları), Asya dağlık sistemi ve Afrika dağlarında yoğunlaşmıştır. Kuzey yarımküredeki dağlarda nüfus yoğunluğu genellikle düşük, tropikal bölge dağlarında ise oldukça yüksektir. Dağlardaki nüfusun çoğu kırsal karakterli ve genellikle yoksulluk içindedir. Onların çok az siyasi gücü vardır ya da hiç yoktur. Büyük ölçüde takas ticareti yapmakta, tarım ve hayvancılıkla geçinmektedirler. Dağ ekosistemleri, dağ toplumlarının sağlığı ve geçim kaynakları için çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik değer taşımakta, insanların doğayla yakın ilişkileri, benzersiz bilgi birikimi ve beceri geliştirmelerine aracı olmuştur. Dağ kültürlerinin eşsizliği ve korunmuş olmaları, kültür turistlerinin en önemli motivasyonlarından biridir. Dağlarda iyi yönetilen turizm, yerel kültürü ve ekosistemi korurken yoksulluğa çare olmakta, ancak kötü yönetimler, kültürel asimilasyon yoluyla bütünlüğün ve kimliğin kaybına yol açabilmektedir (UNEP, 2007).

Avrupa nüfusunda dağlarda yaşayanların oranı Dünya oranından biraz fazladır: % 17. Karpatlar, Balkanlar, Güneydoğu Avrupa ve Britanya Adaları'nın dağ nüfuslarında önemli düşüşler yaşanırken, Alpler, Massif Central (Fransa), Pireneler, İskandinavya ve İber Yarımadası'ndaki dağlarda nüfus pek değişmemiş, hatta artış eğilimine girmiştir. Avrupa dağlarındaki istihdamın çoğunluğu hizmetler sektörüne aittir ve uzaktan çalışma koşulları iyileştirildikçe bu sektörün dağlarda daha da yükselen bir trend haline gelmesi mümkündür. Tarım sektörü Yunanistan, Portekiz, Romanya ve Slovenya dağlarında önemini korumakta, ancak sürekli yapısal değişime uğramaktadır. Sözgelimi, Alplerde tarımda istihdam edilen nüfus 20. yüzyılın başında % 70 iken, 1970'lerde % 10'un altına düşmüştür. Dağ tarımı girdi ve üretim açısından küçük çiftliklerde düşük düzeydedir. Kısa bir büyüme mevsimi, hayvan azlığı, yoğun üretim modellerini benimsemedeki zorluklar, yaban hayatı ve tarım dışı kullanımlar (turizm, avcılık, ikinci konutlar, büyük projeler vb.) dağlarda mücadele gerektiren konulardır. Ova tarımına göre bu dezavantajlı durumun üstesinden gelebilmek için çeşitli fırsatlardan yararlanılmaktadır: dağ (mera) hayvancılığının geliştirilmesi, çiftlik ekonomilerinin çeşitlendirilmesi, teknolojik yeniliklerin uygulanması ve hizmetlerin iyileştirilmesi, başta gelmektedir (Oreka Mendián&Euromontana, 2021).

Avrupa Birliği'ne (AB) üye 27 ülkede dağlık alanların oranı yaklaşık % 29'dur ve toplam nüfusun da % 13'ü dağlarda yaşamaktadır. Her dağlık bölgede, iklim, ekosistem, nüfus ve altyapı açısından büyük bir çeşitlilik vardır. Ayrıca dağlarda büyük kent merkezleri az sayıda iken, az nüfuslu kırsal yerleşmeler ise geniş alanlarda seyrek dağılım dokusuna sahiptir. Dağlar, Avrupa'nın doğal kaynak deposu ve ekolojik omurgasıdır. Bununla birlikte iklim değişikliğine karşı aşırı duyarlılık, eğitim ve yüksekliğin getirdiği kalıcı ve yapısal engeller zorlu coğrafi koşullara neden olmakta, uzaklık ve sınırlı erişilebilirlik, göç, nüfus dağılımındaki seyreklik ve iş hayatındaki kayıplar, dağlarda kırsal yaşamları tehdit etmektedir. Son olarak COVID-19 krizi, dağlarda güncel teknolojilerin nedenli gerekli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle gelecekle ilgili kırsal politikaların ana hedefine artık "kırsal alanların direncinin güçlendirilmesi ve bölgesel değer zincirlerinin daha fazla teşvik edilmesi" yerleşmiştir. Avrupa Komisyonu, *Kırsal Alanlar İçin Uzun Vadeli Vizyon-*

2040 çalışmalarını 2021 yılı Haziran ayında tamamlamıştır. Vizyon'daki görüşlerde dağlık alanlarda iyi bir yaşam kalitesi, korunmuş ve yenilenebilir kaynaklar, kamu malları ve ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliği, bölgesel uyum (diğer ifadeyle yer temelli yaklaşım), merkeze alınmıştır. Bu yaklaşımlar, Avrupa'nın bölgesel çeşitliliğinin en verimli şekilde kullanılmasının hedeflendiğini göstermekte ve kıta için yaşamsal bir önem taşımaktadır (Euromontana, 2020).

2. Amaç, Yöntem ve Kapsam

Bu çalışma, zorlu dağlık bölgelerde kırsal turizme başvurulma nedenlerini, verilen önemi ve işlevselliğini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Bunun nedeni, dezavantajlı dağların yaşanabilir hale dönüştürülmesinde kırsal turizmden nasıl yararlandığını göstererek, Türkiye için de bazı çıkarımları elde edebilme düşüncesidir. Nitel araştırma kapsamındaki bu çalışma, bir yönüyle derleme, diğer yönüyle karşılaştırmalardan oluşan, yer örnekleri veren, son olarak da konuyu daha anlaşılabilir kılabilmek amacıyla AB ülkelerinde kazanılan deneyimleri aktaran, kavramsal, kuramsal ve mekânsal betimlemelerden oluşan karma bir yöntemle sahiptir. Metnin içeriğinde önce kavramsal açıklamalara (uzak/zorlu dağlık alanlar, dağların tipolojisi) yer verilmiş, ardından ana hatlarıyla Avrupa'nın uzak dağlık alanlarındaki turizm ele alınmış, daha sonra güncel kırsal turizmin geldiği nokta ve bazı ülkelerin (Fransa, İtalya, Romanya) deneyimlerine geçilmiştir. Çalışmadan elde edilen en önemli sonuç, Avrupa'nın refah ülkelerindeki uzak dağlarda sosyo-ekonomik kırsal kalkınmaya ihtiyacın olduğu ve buralarda kırsal turizmin geliştirilmesine büyük önem verildiğidir. Kırsal turizmin bireysel girişimler ve plansız yatırımlarla kırsala hiçbir yararının olamayacağı, tam tersi çevresel, ekonomik ve toplumsal sorunların yaşanabileceği, bu nedenle politika, plan, strateji, vizyon, mevzuat, örgütlenme, eğitim, finans, küresel gelişmelere uyum, sürekli geri beslemeler ve denetim mekanizmalarıyla yürütülen bir kırsal turizmde başarının kazanılabileceği ifade edilmektedir.

3. Kavramsal Çerçeve

3.1. Uzak ve Zorlu Dağlık Alanlar

Doğal, kültürel ve ekonomik koşulların farklılığı ve çeşitliliği nedeniyle standart bir "dağ" tanımı yapmak oldukça zordur. UNEP (2007) tarafından genellikle 300 m. den yüksek yerlere dağ denildiği gibi, AB ülkelerinde dağlık alan tanımında kabul edilen eşiklerin ise farklı olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. AB'ne Üye Bazı Ülkelerde Dağlık Alanların Yükselti Eşik Değerleri

Eşik Değer (m)	Ülkeler
200	İrlanda
240	Birleşik Krallık
300	Belçika
350	Polonya
600	Fransa*, İtalya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Slovakya
700	Portekiz**, Fransa*, Avusturya, Almanya, Çekya, Slovenya
800	Portekiz**, Fransa*, Yunanistan
1000	İspanya

Kaynak: NORDREGIO, 2004.

*Fransa'da dağ yükselti eşiği bölgelere göre üç düzeye ayrılmıştır: 600, 700, 800m.

**Portekiz'de dağ yükselti eşiği bölgelere göre iki düzeye ayrılmıştır: 700, 800m.

AB, yalnızca yükseltiye göre dağ eşiğinin belirlenemeyeceğini, bu nedenle dağ tanımına *eğim, iklim ve yer şekilleri* kriterlerinin de eklenmesini uygun görmektedir. Bir diğer nokta, Avrupa'nın güneyinden kuzeyine doğru dağ yükselti eşiklerinde bir azalmanın olmasıdır. Bunun başlıca iki nedeni vardır: *birincisi*; güneydeki ülkelerde yüksek dağların varlığı nedeniyle eşiğin de normal olarak daha yüksekte başlaması, *ikincisi*; dağlarda tarımsal sübvansiyon alınabilmesi için (kuzey ülkelerinde olduğu gibi) eşiğin sınırında oynamalara gidilmesidir (NORDREGIO, 2004).

Dağ tanımındaki belirsizliklerin dışında, dağlarda nerelerinin uzak ya da izole oldukları da görecelidir. Jobs vd. (2020), Alp ülkelerinde kullanılan “açık alan” yaklaşımları içinde uzak kırlara/dağlara şöyle yer vermiştir (Tablo 2):

Tablo 2. Alp Ülkelerinde Açık Alan Yaklaşımları İçinde Uzak Kırsal Alanların Yeri

Kavram	Özellikler
İssiz alanlar (vahşi doğa)	<ul style="list-style-type: none"> • Yüzölçümü en az 10.000 km², nüfus yoğunluğu düşük (<5 kişi/km²) ve ekosistemler bozulmamıştır. • En az 500 hektara yayılmış bataklıklar, deniz ve nehir kıyıları; en az 1000 hektarlık bir alana sahip yüksek dağlar, ormanlar, eski askeri bölgeler, maden çıkarım alanları vb. görülmektedir. • İnsan etkisinden uzaktır, doğallık olabildiğince korunmuştur. • Ulaşılması zordur. • Parçalı, engebeli bir topoğrafya ve çeşitli habitatlar vardır.
Bölünmüş peyzajlar (parçalı peyzajlar)	<ul style="list-style-type: none"> • Zaman ve mekân açısından süreklilik gösteremeyen peyzajlardır. Peyzaj ne kadar bölünmüşse ilişkiler ağı da o denli daralmaktadır.
Uzak kırsal alanlar	<ul style="list-style-type: none"> • Karayolu ve kablolu havaî hat yoktur, yalnızca yürüyerek ulaşılabilir. Doğallık, görsellik, türler ve sosyo-ekonomik yapı diğer yerlere göre farklıdır. “Uzaklık” derecesi çeşitli göstergelere göre saptanmaktadır.
Ekolojik ilişkiler	<ul style="list-style-type: none"> • Ekolojik ilişkiler, doğa ve kültür arasında etkileşimler yaratmakta, bu da peyzajlara yansımaktadır.

Kaynak: Jobs et al, 2020 (sadeleştirilerek alıntı yapılmıştır)

Boller vd. (2010), dağlar için “uzak” sıfatını kullanırken *dağların el değmemiş ve büyüleyici yönlerini, yalnızlığı, bozulmamış doğayı ve doğa temelli turizme uygun ortamlar olduklarını* vurgulamaktadır. Ancak, Avrupa'da uzak dağlık bölgelerin nadir hale geldiğini ve çoğunlukla İskandinavya, İskoçya, Korsika, Sardunya, Alpler, Karpatlar ve Pireneler'in yüksek kesimleri ile coğrafi kısıtlamaların bulunduğu yerlerde kaldığını belirtmektedirler. Oysaki kentleşmiş ülkelerde uzak dağlar, kent yaşamının stresiyle tezat oluşturan huzur, yalnızlık ve doğayı deneyimleme fırsatı vermeleri bakımından en fazla ihtiyaç duyulan alanların başında gelmektedir. Yine aynı yazarlar Hall ve Page'den (2006) aktararak, uzak tanımı için *yürüme süresinin uzun ve yorucu olduğu, çevreye yabancı yapıların artık bittiği, yabancıların varlığına ait işaretlerin azaldığı, görsel ve işitsel algılarda zorlanıldığı* şeklinde başka eklemeler de yapmışlardır. Ayrıca buralardaki kırsal binaları, eski patikaları ve terk edilmiş meraları ise *uzak dağlardaki geleneksel kültürün bileşenleri* olarak tanımlamışlar, uzaklığı “dış çevresel”, “marjinal” ve “öteki” gibi kavramlarla eşleştirmişler ve uzak dağlar ayırımının aslında Avrupa dağlarına daha uygun düştüğünü savunmuşlardır. Gerçekten de az gelişmiş bölgelerdeki dağların neredeyse her kesimi “uzak” sıfatının tüm özelliklerini taşıdığından bu tür bir ayırma gidilmesi hem zor hem de gereksiz bulunmaktadır.

Carson ve Harwood'un (2007) yararlandıkları literatürden (Briedenhann & Wickens, 2004; Brotherton & Himmetoglu, 1997; Boyd & Butler, 1996; Buhalis, 1999; Butler & Waldbrook, 1991; Gyimothy & Mykleton, 2004; et al.) aktardığına göre uzak kırsal/dağlık alanlar, merkez olarak kabul edilen bir yerden dışarıya doğru yayılan üç halkanın en uzağında kalan kısmıdır ve şu isimler verilmektedir (i) *merkez*, (ii) *merkez kenarı-yakın çevresi (periferi)*, (iii) *uzak alan*. Uzak dağlık alanları merkez ve merkezin yakın çevresinden ayıran başlıca özellikleri ise farklı kaynaklarda şu şekilde yer almaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Uzak Kırsal/Dağlık Alanların Tipik Özellikleri

	Özellikler
I	<ol style="list-style-type: none"> 1. Modern toplum tarafından yerelliğin yok edilemediği ve eskinin yaşadığı alanlardır. 2. Kentin çevresindeki yerleşmelerden ve tarım alanlarından oldukça uzaktadırlar. 3. Az yerleşilmiş, altyapı ve hizmetlere erişim sıfır ya da çok azdır. 4. Motorlu, raylı, kablolu ulaşım sistemleri yoktur ya da çok sınırlıdır. 5. Keşif tutkusu yüksek, macera ve risk almaya istekli kişilerin hedefindeki alanlardır.
II	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nüfus az, pazar dar ve işgücü düşüktür. 2. Kırsal yerleşmeler ve özellikle kentsel yerleşmelerden fiziksel izolasyon söz konusudur. 3. Ekonomik koşullar zayıf, az çeşitli ve gerilemeler yaygındır. 4. Geleneksel işlere bağımlılık yüksek ve değiştirmek kolay değildir. 5. İstihdam olanakları yetersiz, yerel halkta girişimcilik zayıf, eğitim düzeyi düşüktür. 6. Kamu ve özel hizmetler yelpazesi dardır, yüksek maliyet gerektirmektedir. 7. Mülkiyet hakları güvenli değildir. 8. Bilgi akışına erişim sınırlıdır. 9. Sosyal iletişim ve etkileşim zayıftır.
III	<ol style="list-style-type: none"> 1. İzole kültürlerin varlığı hâlâ söz konusudur. 2. Halk kültürü bazı yerlerde korunmakta, bazılarında yok olma süreci yaşamaktadır. 3. Yaşlanan nüfus, yoksulluk, nüfus kaybı başlıca demografik özelliklerdir. 4. Yerel ekonomi kültürü yaşatılmaktadır. 5. Zorlu doğal koşullar ve doğal afet riski taşıyan kırılğan alanlar bulunmaktadır. 6. Aslımı koruyan peyzajlar, endemik bitki türleri ve dağa özgü yaban hayatı devam etmektedir.

I. Carson and Harwood, 2007.

II. Harwood, 2010.

III. OFPP, 2015; PADIMA, 2012; Euromontana, 2021; European Commission, 2008; NORDREGIO, 2004; Ariza et al., 2013.

3.2. Dağlık Alanlar Tipolojisi

Avrupa dağları, çeşitli yaklaşımlara göre belirli göstergeler eşliğinde birtakım tiplere ayrılmaktadır. AB'nin tipoloji çalışmasında (ESPON 2020 Cooperation Programme, 2019) dağlar üç gruba ayrılmıştır:

- (i) Arazi kullanımı ve arazi örtüsünün özelliklerine göre dağlar,
- (ii) Altyapı, erişilebilirlik vd. hizmetlerin kalitesine göre dağlar,
- (iii) Sosyal ve ekonomik sermayenin düzeyine göre dağlar.

Birinci tipolojide, sözgelimi Avrupa dağlarında ormanlar, bölgesel oranlara göre gruplandırılmıştır. *İkinci tipolojide*, dağlık alanlardaki kırsal yerleşmeler ile kent merkezleri arasında farklı düzeylerde ulaşım hizmetlerinin verilmesi, birtakım eşik değerlere göre sınıflamalar yapılmasını mümkün kılmıştır. Alplerde dağ belediyelerinin büyük kentlere ulaşım hizmeti en fazla 45 dakika sürerken, Balkanlar ve Güneydoğu Avrupa'da ise dağ nüfusunun yalnızca % 23'ü bu ulaşım süresinden yararlanabilmektedir. *Üçüncü tipoloji* için turizm örnek verilebilir. Turizm, tartışmasız bazı dağlık bölgelerin, özellikle de kayak merkezleri ya da yıl boyunca turistik talep gören dağların ekonomik belkemiğidir. Sözgelimi Alpler dünyanın en önemli turizm destinasyonlarından biri olmasına rağmen belediyelerin sadece % 10'unun ekonomisi turizme dayalıdır. Ekonomik temelli diğer göstergeler, dağları tiplere ayırmada sıkça kullanılmaktadır

AB’nde dağların bazı kesimleri için *daha az tercih edilen alanlar (LFA)* ifadesi kullanılmakta, özellikle masif dağlık kütlelerde çeşitli sorunların yaşandığı bu alanlar kendi içinde üç gruba ayrılmaktadır (NORDREGIO, 2004):

(i) *Dağlarda az tercih edilen alanlar*: Tarım potansiyeli sınırlı, verimlilik düşük, yetiştirme şartları hem zor hem aşırı maliyetlidir, daha çok hayvancılık yapılmaktadır.

(ii) *Dağlarda çok az tercih edilen alanlar*: Canlı yaşamı ve ekonomik faaliyetlerde engeller üst sınıra dayanmıştır.

(iii) *Dağlarda hiç tercih edilmeyen alanlar*: Nüfus hemen hemen hiç yoktur ya da geçicidir, temel ekonomik performans göstergeleri çok düşüktür.

Dağların bir diğer tipolojik sınıflandırması, orta enlemlerde dikey doğrultuda alçaktan-yükseğe doğru *dağ, subalpin kuşak ve Alpin kuşak* şeklindedir. Her kuşak, benzersiz peyzajlara, bitki ve hayvan türlerine sahiptir. En yüksekteki Alpin kuşak, nüfusun olmadığı ya da geçici yaşadığı, aşırı soğukların görüldüğü, karın yerde uzun süre kaldığı, bitkilerin kısa bir yetiştirme döneminin olduğu ve seyrek bitki örtüsü ile temsil olunan alanlardır. Subalpin kuşak, az sayıda da olsa daimî yerleşmelerin var olduğu, bitki örtüsünün Alpin kuşağa göre daha fazla yer kapladığı, ağaçların kısa boylu ve çalı formunda görüldüğü yerlerdir. Dağ olarak ifade edilen en alçakta yer alan kuşak ise ormanların geniş yayılım gösterdiği ve diğer iki kuşağa göre çok daha fazla yerleşilmiş alanlardır (UNEP, 2007).

Görüldüğü gibi, dağ ve uzak dağlar hakkındaki tipolojik sınıflandırmaların standart bir eşiği yoktur. Çünkü dağların coğrafi özellikleri (fiziksel, iklimsel, nüfus ve yerleşme, ekonomik, kültürel vb.), ülkelerin kalkınmışlık dereceleri, dağlarla ilgili yerel, bölgesel, ulusal ya da uluslararası örgütlenmeler, politikalar ve yaptırımlar da birbirinden farklıdır. Bütün bunlara rağmen, dağlarla ilgili planlama ve düzenlemelerde ya da dağlar arası karşılaştırmalarda bu tür tanımlara ve tipolojik ayrımlara ihtiyaç olduğu kesindir.

4. Avrupa’da Dağlık Alanların Sorunları ve Çözümlere Genel Bir Bakış

Avrupa’nın dağlık bölgelerinde, özellikle de belli bir yükseltiden sonraki uzak ve izole kesimlerde, en sık yaşanan sorunlar ve arka planındaki aktörler, dört temel gruba ayrılmaktadır (Euromontana, 2012) (Tablo 4):

Tablo 4. Avrupa’nın Uzak Dağlık Bölgelerindeki Sorunların Kaynağı ve Başlıca Sorunlar

Sorunların Kaynağı	Sorunlar
Demografik ve sosyo-kültürel	Nüfus kaybı, göç, yaşlanma, kültürel kayıplar, gençlik sorunları
Sosyo-ekonomik	Yoksulluk, işsizlik ve yerel ekonomi kültüründe kayıplar
Çevresel	Çığ, sel, volkanizma, iklim değişikliği gibi doğal afetler ve küresel olaylar
Hizmetler	Teknik ve sosyal altyapı ile üst donatılardaki yetersizlikler

Kaynak: Euromontana, 2012

Dağların tüm kesimlerinde demografik ve sosyo-kültürel kaynaklı sorunların hem nedenleri hem de sonuçları çok karmaşıktır. Olumsuz demografik eğilimleri tersine çevirebilmek için öncelikle *bölgesel çekiciliğin ve yaşam kalitesinin artırılması* üzerinde durulmaktadır. Yine dağlık bölgelerdeki beşeri ve ekonomik sermayeyi harekete geçirmede ve bölgesel kalkınmayı canlandırmada en güçlü faktörün insan potansiyeli olduğu, yerel ve bölgesel otoritelerin dağlarda nüfus azalmasına karşı savaşıma biçimlerinde ve strateji geliştirmede gençlere, çalışma çağındakilere ve emeklilere öncelik verdikleri görülmektedir. AB ülkelerindeki köylerde yaşlı payının 2011’de % 19’dan 2050’de % 30’a, kasabalarda % 17’den % 29’a, kentlerde ise % 15’den % 27’ye yükseleceği öngörülür, şimdiden bazı endişeler yaratmış ve karar vericileri tedbirlerin alınmasına yöneltmiştir. Dağlarda yükselti ve uzaklık gibi zorlu faktörlerin de etkisiyle yaşlı nüfusa verilecek hizmetlerde sorunların artacağına kesin gözle bakılmaktadır. Dağlardaki yaşlı

sayısında en yüksek artış Yunanistan, İsveç, Portekiz, Slovakya, Polonya, Slovenya, Avusturya ve İspanya’da beklenmektedir. Dağlardan dışarıya göç konusunda ise 2015-2050 yılları arasında çalışma çağındaki nüfustan 7 milyondan fazla kişinin dağları terk edeceği öngörüsünde bulunulmuştur (Aurambout et al, 2021).

Avrupa dağlarında az nüfuslu bölgelerin varlığı, öncelikle doğal coğrafi koşullara bağlansa da bu durum ülkelerin ulusal kalkınmasında “eşitlik” ilkesini zorlayıcı bir faktör olarak görülmekte, buna karşılık ormanlar, madenler, su ve enerji kaynaklarının zenginliği göz önüne alındığında, dağların Avrupa’nın dışarıya daha az bağımlı olması ve daha kapsayıcı bir kalkınma için önemli bir potansiyel taşıdığı hakkında görüşler birleşmektedir. Bu noktada verilen mesaj, dağlardaki az nüfus varlığında coğrafi koşullardan daha fazla bölgesel kalkınma stratejilerinin, kurumsal politikaların, planların ve yöneticilerin çok daha belirleyici bir rolünün olduğudur. Avrupa dağlarında en seyrek nüfuslu alanlar İskandinavya’da, ayrıca kıta ülkelerinin sınır bölgelerinde yer almaktadır (ESPON 2020 Cooperation Programme, 2019). Bu yatay dağılışı tablosu dışında şüphesiz en seyrek nüfuslu alanlar, dikey doğrultuda dağların zorlu yaşam koşullarına sahip köşelerinde ve subalpin kuşaktan itibaren başlamaktadır.

Dağlarda kır-kent ilişkileri genellikle karmaşık çift yönlü bir karakter taşıırken, uzak dağlarda daha çok coğrafya-yerleşme-sektör ilişkileri baskın durumdadır. Sözelimi yüksek dağlarda tarımsal üretim ile kentsel pazarlar, tarım alanları ile nehir havzaları, köyler ve çiftlikler ile otlaklar arasındaki ilişkiler, bunun somut göstergeleridir. Kentsel alanların kırlara doğru genişlemesi ve kırsalda soylulaştırmanın ortaya çıkması, kırsal yaşamlarda birçok kayıplara yol açarken (konut ve arazi satışları yoluyla kırsal insanların göç etmesi, kadim bilgilerin unutulması gibi), uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşmayı engellemekte ve arazi kullanımıyla ilgili çatışmaları tetiklemektedir. COVID-19 bağlamında kentsel insanların kırsal alanlara doğru tek yönlü hareketi ise kent-kır ilişkisinde güncel bir boyuttur ve bu yeni sakinlere hizmet sağlamada zorluklar yaşanmaya başlamıştır (European Commission, 2021b).

AB’ne üye ülkelerde kırsal alanların % 25’inde internet erişiminin olmaması büyük bir eksiklik ve eşitsizlik olarak görülmektedir. Çünkü AB tarafından dijitalleşmeye erişim, 21. yüzyılda tüm kırsal, dağlık ve uzak bölge insanları için *temel bir hak olduğu* yönündedir. Dijitalleşmenin sağlayacağı teknik altyapının ötesinde, sosyal ve bölgesel uyumu güçlendirmedeki rolü de göz önüne alındığında, sosyal inovasyonun önemli bir bileşeni olacağı, ayrıca pazar başarısızlıklarını ve uzaklığın yol açtığı marjinalleşmeyi azaltmada, çevrimiçi yönetim hizmetlerine daha kolay erişimde yararları olacağı yolundaki beklentiler büyüktür. AB ülkelerinin kırsalında yüksek hızlı internete erişim hedef noktasını oluştururken, herkese (yaşlılar da dahil) dijital becerilerin (dijital okuryazarlık) kazandırılması ve dijitalleşmenin devamında bir sonraki adım olan akıllı uygulamaların “akıllı dağlar ve kırsal yerleşmeler” özelinde sorunları çözmek ve dağların çekiciliğini arttırmak üzere her yerde kullanılması planlanmaktadır. Sözelimi *akıllı ve temiz enerji, akıllı ulaşım, akıllı yaşam, akıllı istihdam (uzaktan çalışma), akıllı ekonomi (karbonsuz ekonomiye giden yol), akıllı yönetim (farklı eylemsel programlar arasında sinerji)* bunların başında gelmektedir (Euromontona, 2020).

5. Avrupa’nın Uzak Dağlık Alanlarında Turizm

Dağlık alanlar, uluslararası turist hareketliliğinde % 15-20 payı olan ve yılda 70-90 milyar ABD Doları gelir getiren popüler turizm destinasyonları arasındadır. Avrupa dağlarında turizm 20. yüzyılın başlarında “aristokrat/elit turizm” niteliğine sahip iken, ulaşım altyapısı ve araçların gelişimi, ardından serbest zaman kavramının doğması ve ücretli tatillerin başlamasıyla birlikte 1924’te Kış Olimpiyat Oyunları’nın (Chamonix/Fransa) düzenlenmesi, onu dar kalıbindan çıkarmıştır. Dönemin ilk kayak merkezleri Alplerde Chamonix, Megève, La Clusaz, Barège, Cauterets, Valloire ve Val d’Isère’de hizmete açılmıştır. Dünya’da kış sporları turizminin Alplerde başlamasının en önemli nedeni jeomorfolojik ve iklimik koşullarla ilgili olduğu kadar, ziyaretçilerin sosyal statüleri ve ev sahibi toplumun elit-varsıl yapısına da bağlanmaktadır. Alplerde ilk nesil kış turizmi istasyonları, özel girişimlerle ortalama 1.000 m. yükseltideki

alanlarda kurulmuş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise teleferiklerin hizmete girmesi ve kayak istasyonlarının modernize edilmesi, planlı tatil köylerinin yaratılmasıyla dağlara olan ilgi artmıştır. Sonuçta bugün Alplerde temel olarak birbirine zıt iki turizm türü yaygınlık kazanmıştır (Zeghni, 2014; Nehal, 2015):

- (i) *Küçük bir nüfus kitlesini ve sınırlı alanları ilgilendiren kış sporları turizmi,*
- (ii) *Daha geniş bir kitleyi ve tüm dağlık alanları içine alan dağ/yaz turizmi.*

Dağlarda turizmin gelişiminde rol oynayan en önemli faktörlerden biri, modern ulaşım araçlarının en uzak dağlık alanlara kadar erişim hizmeti verebilmesidir. Öte yandan turistlerin dağlara olan motivasyonu da giderek artmaktadır: dağ iklimasının taze ve temiz havasından yararlanmak, eşsiz peyzajları, yaban hayatını, yerel kültürü ve bölgesel tarihi keşfetmek, kar ve doğayla ilgili sportif-rekreasyonel aktivitelere bulunmak, başta gelmektedir (UNEP, 2007). Şüphesiz insanların dağlara olan talebinde, kentsel alanlardaki günlük yaşam rutininin dışına çıkmak ve geleneksel değerlere özlem ve doğaya yaklaşma arayışları da önemli ölçüde rol oynamaktadır. Ayrıca, bireysel ulaşım araçlarının (otomobil) yaygınlaşmasının kısa süreli tatillerde (hafta sonları) hareketliliği arttırması, beraberinde dağlarda konaklama hizmetinin gelişmesi, ziyaretçi sayısının katlanmasına yol açmıştır. Marcelpoil ise (2006) dağlarda turizmin varlık göstermesinde yerel halkın ilgisi, verilen hizmetlerin kalitesi, doğal ve yerel kültürün özgünlüğü ve korunmuş doğal peyzajların daha etkili olduğunu ileri sürmektedir. Öte yandan dağlarda kayak merkezlerinin bulunduğu yükseltilerin altında bir fenomen haline gelen ve çok eleştirilen *kırsal ikinci konut (dağ evleri) yapılaşması*, Fransa, İsviçre, İtalya ve Avusturya Alplerinde büyük bir patlama yaşamaktadır. İkinci konutlara *dağ tatil köyleri* de eklendiğinde, dağlarda yerli nüfustan çok yabancı nüfusun olacağı endişesi giderek büyümektedir.

Nehal (2015), dağların izole köşelerinde, daimî yerleşimlerin bittiği yükseltilerde ilginç ve anıtsal karakterli jeomorfolojik şekillerin birer doğa hazinesi olarak, doğaseverleri, gezginleri, sporcuları, sanatçıları ve turistleri kendine hayran bıraktığını, buralarda *rekreasyonel turizm, ekoturizm, jeoturizm, kamp-karavan turizmi ile dağcılık sporlarına ait çeşitli aktivitelerin* geliştiğini belirtmektedir. Ayrıca, dağlardaki jeotermal suların, temiz ve taze havanın *sağlık turizmi* için önemli birer kaynak, akarsular, göller ve ormanların *açık hava sporları* (olta balıkçılığı, yüzme, kano-rafting, yelken, yamaç paraşütü, at binme, dağ bisikleti vb) için son derece uygun ortamlar olduğunu eklemekte, bu çevrelerin insanlara "*dağ ve doğa kanunları ile yüzleşmede kendini gerçekleştirme fırsatı*" sunduğunu ileri sürmektedir. Yine aynı yazar, dağların bütün bu arz potansiyellerine rağmen, turizmin çeşitli olumsuz etkileriyle karşı karşıya olduğundan da bahsetmektedir. O'na göre bunlardan ilki *peyzajların dönüşümüdür*. Dağlarda turizm amaçlı amenajman işlemleri çevresel tehditler yaratmakta, golf ve yüzme havuzları aşırı su kullanımına yol açarak, su rezervlerini ciddi biçimde tüketmektedir. Çok sık kullanılan patikalarda erozyon gözle görülür biçimde artmakta, kayak pistleri mevcut bitki örtüsünü ortadan kaldırmakta, bozulmalar ve kayıplar florayı aşarak faunayı da tehdit eder boyuta ulaşabilmektedir. Dağlarda otomobil trafiğinden kaynaklanan hava kirliliği ise çevre için gerçek bir tehlike haline gelebilmektedir. Nehal, dağlarda turizm faaliyetlerinin sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerinin de o denli kritik değişimlere yol açtığının altını şöyle çizmektedir: *dağlara kendi kültürlerini taşıyan turistler dağlıkların yaşam tarzını, sosyal ilişkilerini, değer sistemlerini, aile ilişkilerini, ahlaki davranışlarını, güvenliği ve tüketim biçimlerini derinden etkilemekte, kısa vadeli mevsimlik istihdamlar yerel personeli teknik bilgi, eğitim ve beceri edinme fırsatlarından yoksun bırakmakta, turizm tarım çalışanını kendine çekerek ve tarım arazilerini azaltarak tarımsal gerilemeyi hızlandırmaktadır.*

Kohler vd. ise *toplum temelli dağ turizminin* kırsal yaşamlar üzerinde son derecede olumlu etkilerinin olduğunu ve şu yenilikleri beraberinde getirdiğini savunmaktadır (Kohler et al, 2012):

- *Doğal, kültürel, sosyo-ekonomik tabanlı bütünleşik yönetime geçiş,*
- *yüksek-alçak dağlık alanlar arasında dengeli kaynak akışı,*

- yerel halkın karar alma süreçlerine aktif katılımı,
- yerel bilgi ve becerilerin dış uzmanlıklarla bütünleşerek aktif hale gelmesi,
- izole dağ ortamlarına uygun altyapının gelişmesi,
- ekoturizmin olumlu etkileri,
- yerel halkın (özellikle kadınlar) kapasite ve becerilerinin gelişmesi,
- turistlerin ve yerel toplulukların miras ve koruma farkındalığı kazanması,
- deneyim, fikir alışverişi ve iyi uygulama örneklerinin paylaşılması.

Klimek (2014), dağlarda turizmin belli aylarda yoğunlaşmasından dolayı bu mevsimlik karakterin kırılması gerektiğini ileri sürerek şu aktivitelerin yerine getirilmesini önermektedir:

- Kültürel ziyaretler, festivaller, konserler, tiyatrolar, şenlikler (kültür turizmi)
- yerel mutfak, şarap tadımları (gastronomi turizmi)
- spa ve sağlıklı yaşam, fitness, hidrotterapi (sağlık turizmi),
- yürüyüş ve dağcılık, su sporları, olta balıkçılığı, korunan doğal alanların ziyareti vb. (rekreasyonel ve sportif turizm)
- tarımsal faaliyetlere katılım, kırsal deneyimler, alışveriş vb.(agroturizm, kırsal turizm, çiftlik turizmi, deneyimsel turizm) Aynı yazar, dağlarda turizmi verimli ve başarılı kılabilmek için şu üç önemli faktöre dikkatleri çekmektedir:

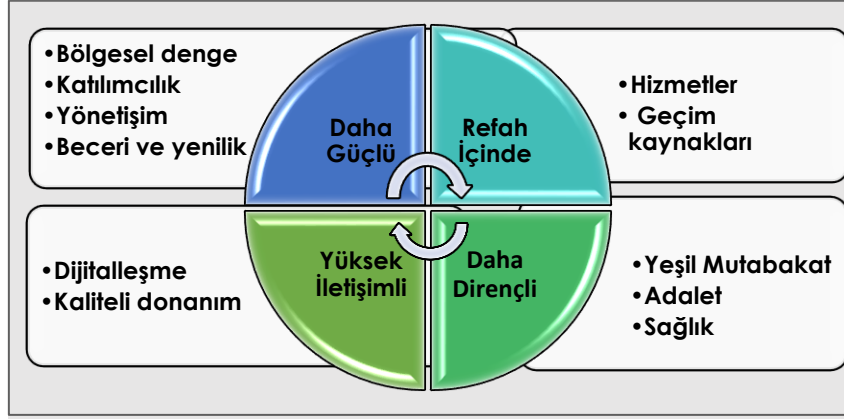
- (i) Teknolojik yeniliklere ayak uydurmak,
- (ii) dağlardaki arzın özgünlüğünü korumak,
- (iii) tüketici ihtiyaçlarındaki değişiklikleri izlemek.

Harwood ise (2010), dağların uzak bölgelerinde turizmin gelişimi için yapılacak bir planlamaya daha farklı yaklaşmaktadır: *turistlerin istekleri ve davranışları ile yerel toplumun yapısı ve geleceğe yönelik beklentileri arasında üç ayaklı bir denge (turist, yerel halk, beklentiler) kurulmalı ve farklılaştırılmış turizm ürünleri geliştirilmelidir.* Aslında Klimek ve Harwood'un dağlarda turizmin sürdürülebilirliği hakkında sunduğu öneriler, aynı zamanda birtakım yanlışlıkların olduğuna da işaret etmektedir: dağlarda turizm çeşitlendirmesinin zayıf kalması, korumacılığın tam yerine getirilmemesi, yeniliklerin uygulanmaması gibi. Bütün bunlar, dağlarda sürdürülebilir turizmin ve olumlu etkilerinin oldukça zor ve engellerle dolu olduğunu göstermektedir.

Boller vd. (2010), uzak dağlık bölgelerin sorunlarını azaltmada *yürüyüş turizmini* ideal bir çözüm olarak görmektedir. Nitekim İsviçre'de 20. yüzyılın başından bu yana Güney Alplerin nüfus ve ekonomisinde düşüşler yaşanması, bölge yöneticilerini rekreasyonel potansiyele ekonomik değer kazandırmaya itmiş ve organize yürüyüşleri bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir. Bugün Alplerdeki dağ-doğa-kültür yürüyüşleri basit bir rekreasyonel aktivite olmanın ötesine geçerek başlı başına bir turizm türü haline gelmiştir. Çünkü *kamu politikaları ve finansman, güvenli yürüyüş yolları ağı, hizmetlerde kalite (konaklama, rehberli turlar), bilgilendirme ve tanıtıma verilen önem (yön tabelaları, haritalar, kitaplar), doğal ve kültürel peyzajları koruma, milli parklar, Alp kulüpleri* vb. yürüyüş turizmine büyük destek vermektedir. Dağlardaki yürüyüşler ve kırsal turizmin yükselişiyle birlikte *dağ bisikleti*, yenilikçi popüler aktiviteler arasına girmiş, hatta sürdürülebilir turizm projelerine yerleştirilmiş, dağlarda turlar düzenlenerek "bisiklet turizmi" olgusunun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Eski demiryolu hatlarının bisiklet yolları olarak kullanıma açılmasıyla ekoturizm ve kırsal turizmin de bir ürünü olmuştur (Lane and Kastenholz, 2015).

Avrupa Komisyonu, kırsal alanlar için yeşil ve dijital geçişlerin yarattığı fırsatları ve COVID-19'dan alınan dersleri dikkate alarak, kırsal kaliteyi iyileştirmenin yollarını, zorluklarını ve endişeleri ortaya koymak, dengeli bölgesel kalkınmayı sağlamak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla 2040 yılı hedefli "Uzun Vadeli Kırsal Vizyon" çalışmasını 2021 Haziran ayında tamamlamış ve ilgili raporları yayımlamıştır (European Commission, 2021a; 2021b; 2021c). Vizyon'da *Yeni Kırsal Pakt* ve *Kırsal Eylem Planı* hakkında bilgiler de bulunmaktadır. Yeni Kırsal Pakt bütününde ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu teşvik etmek ve kırsal toplulukların isteklerine yanıt verebilmek amacıyla ulusal, bölgesel ve yerel aktörlerin sürece katılımı uygun

görülmüştür. Komisyon, Kırsal Eylem Planı'nda dört eylem alanı ve onlara bağlı şu hedefleri belirlemiştir (European Commission, 2021b) (Şekil 1):

Şekil 1. AB'nin Uzun Vadeli Kırsal Vizyonunda Dört Eylem Alanı ve Hedefler
Kaynak: European Commission, 2021b.

Görüldüğü gibi AB'nin 2040 yılı erimli Uzun Vadeli Kırsal Vizyonu hayata geçirilirken, kırsalın ve dağların her açıdan daha dirençli ve kırsal toplumların refah içinde olması, yüksek iletişim kapasitesinin yaratılması, yeşil ekonomi, eşitlikçi yaklaşım ve sağlık iyileştirmelerinden gücünü alacak bir kırsal toplum hedeflenmiştir.

6. Avrupa'nın Uzak Dağlık Alanlarında Güncel Kırsal Turizm ve Deneyimler

Birçok dağlık bölgenin coğrafi açıdan izole olması, kırsal turizm için hem avantaj hem de dezavantaj sayılmaktadır. Avantajlı tarafı keşfedilmemiş ve korunmuş olması, özgünlüğün ve eskinin yaşaması, dezavantajlı tarafı ise her ölçekte erişilebilirliğin ve görünürlüğün eksik olması, verimli turizm gelişimini engelleyen yönetsel sorunların bulunmasıdır (Lun et al, 2016). AB ülkelerinin kırsal alanlarında 137 milyon kişinin yaşaması, gıda üretimi ve temini, doğal kaynak yönetimi, doğal peyzajların korunması, rekreasyon ve turizm açısından bu nüfus kitlesine hizmet etmenin ne denli önem taşıdığını ortaya koymaktadır. Kırsal alanlar, Avrupa yaşam tarzının önemli bir bileşenidir ve geleneklerin, festivallerin ve kültürel unsurların çoğunun kökleri buradadır. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in de vurguladığı gibi, "Avrupa, kırsal olmadan bütün sayılmaz" söylemi, konuyu çok net biçimde özetlemektedir. AB günümüzde, kırsalda yeşil ve dijital politikaları hayata geçirebilmek için özel programlar hazırlamakta, sürdürülebilir gıda üretimi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve iklim değişikliğine karşı mücadelede "Yeşil Mutabakat", "Tarlardan Sofraya" ve "AB Biyoçeşitlilik Stratejisi" gibi çerçeve kararlar almaktadır (Commission Européenne, 2021).

Avrupa kırsal alanları çok çeşitlidir: heterojen coğrafi koşullar, farklı tarihsel ve kültürel derinlik, demografik ve sosyal değişimler, ulusal ve bölgesel özgünlükler ve ekonomik refah düzeyi bunlar arasındadır. Ancak, her bölgeye özgü ihtiyaç ve olanakların farklı olması, çözümlerin de yerel olarak tasarlanmasını ve bölgesel kalkınma stratejilerinin de kırsal alanların özel kimliklerine göre belirlenmesini zorunlu kılar. Bu bağlamda, özellikle uzak ve az gelişmiş kırsal alanlar - Avrupa için yüksek dağlık alanlar- özel ilgi alanındadır. Toplumun yüzleşmek zorunda kaldığı COVID-19 gibi kitlesel olaylar, kırsal alanları yakından ilgilendirmekte, dolayısıyla güncel tedbirler alınmaktadır. Avrupa Komisyonu kent-kır ayırımı yapmadan, hiçbir kişiyi ya da yerleşmeyi geride bırakmamak üzere, demokratik ve eşitlikçi yaklaşımı savunmakta, bu doğrultuda *refah, güvenlik, ekolojik yaşam, sosyal ve ekonomik yenilenme* içerikli kararlar almaktadır (Commission Européenne, 2021). Dağlık bölgelerin ulaşılması zor ve kırsal yaşamlar açısından kısıtlayıcı bölgeleri, yerel sakinler arasında iletişimsizliğe ve yoksulluğa neden olduğu için güvencesiz ortamlar yaratmakta, o nedenle buralardaki tarım ve hayvancılık, orman, turizm

ve yerel ürün potansiyellerinin yenilikçi girişimlerle değerlendirilmesi, dağların sürdürülebilir kalkınmasında birincil hedefler olarak kabul görmektedir (Nehal, 2015).

Kırsal turizm, kimilerine göre kırsal bağlamda *basitçe gerçekleşen bir turizm türü* olarak tanımlanırken, diğerleri kırsal turizmi *kırsal kalkınmanın vazgeçilmez aracı* olarak nitelendirmekte, bazıları da onun *kırsalı sömüren bir ekonomik faaliyet* olduğunun altını çizmektedir. Ziyaretçilerin ortak bakış açısı ise, *kırsal turizmin bilinen turizm modellerinden farklılık taşıdığı, modern ve kentsel yaşamın tersini deneyimlemeye olanak verdiği* noktasında birleşmektedir. Kırsal turizm gerçekten, ziyaretçilere bölgesel karakterli doğa ve yerel kültür ile yeni temas biçimleri hazırlamaktadır. O yüzden kırsal turizmin diğer geleneksel turizm türlerine alternatif olmaktan daha fazlası olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan birçok ülkenin kalkınma planlarında “ekonomiyi çeşitlendirme” stratejisinde ona verilen görev büyüktür. Böylece dağlık coğrafi bölgelerde iyi yönetilen kırsal turizm faaliyetleri, yerel kültürün korunması yanında yoksul toplulukların sosyo-ekonomik gelişimlerine de önemli derecede katkı sağlamaktadır (Duran, 2012). Ancak kırsal turizm için bazı tehlikeler ve zorluklar da vardır: *Kamu hizmetleri için daha büyük maliyetlerin gerekmesi, arazi ve ev değerlerinde spekülasyon artışlarının olması, mevsimlik ve yarı zamanlı işlerin ekonomide dengesizlik yaratması, insanların geleneksel işlerini bırakma eğilimine girmesi, yerel sakinlerin yaşam kalitesini etkileyen kalabalıkların dağlara gelmesi, yerel halk ve ziyaretçiler arasında kültürel çatışmaların yaşanması, suç ve anti-sosyal davranışlarda artış görülmesi, doğal çevrenin aşırı kullanımı ve kirlenmesi, yerel mirasın metalaştırılmasıyla sakinlerin kimlik ve benlik algısının değişmesi vb.* (Euracademy, 2003).

Kırsal turizm, kalkınma ve turizmi kapsayan şemsiye bir kavram olması bakımından karmaşık ve çok boyutlu ilişkilere sahip bir turizm türüdür. Kırsal turizmde ilişkileri dengede tutabilmek için “holistik/bütünsel” bakış açısı şarttır. Ancak bu şekilde kırsal turizm gerçekten sürdürülebilir olabilir. Her aktör ve paydaş, üreticiler ve tüketiciler, tedarikçiler kırsal turizme kendi tarafından bakarak yaklaşır. Herkes iyi olanın peşinden koşarken esas zor olan, olaylara bireysel değil, geniş açıdan bütünsel bakabilmektir. O yüzden sürdürülebilir kırsal turizmin geliştirilmesinde belli kurallara uyulması önerilmektedir. Zaten bunlar “pastayı doğru kesmenin ve doğru paylaşmanın” olmazsa olmazlarıdır (Euracademy, 2003) (Tablo 5):

Tablo 5. Sürdürülebilir Kırsal Turizmin Geliştirilmesinde Önemli Konular ve Kurallar

Konular	Kurallar
Ürün	Yerel ürünler turistik ürüne çevrilmelidir.
Koruma	Mirasın korunması ve yönetiminde sürdürülebilir turizm ilkelerine bağlı kalınmalıdır.
Sinerji	Yerel ekonomi sektörleri, aktörler ve turizm arasında sinerji yaratılmalıdır.
Girişimcilik	Yeni hizmetlerin geliştirilebilmesi için girişimcilik teşvik edilmelidir.
Katılımcılık	Yerel topluluklar turizmle ilgili kararlara dahil edilmelidir.
Planlama	Kısa ve uzun vadeli, yerel, bölgesel ve ulusal ölçeklerde planlar yapılmalıdır.

Kaynak: Euracademy, 2003

Florentina (2013), dağlarda kırsal turizmin başarısı ve sürdürülebilirliğinde en önemli koşullardan birinin yerel halkla ilgili olduğunu ve *yerel toplulukların sorumluluklarını arttırmanın, projelere katılımlarını teşvik ederek olumlu etkilerin kendilerinden kaynaklandığını hissettirmenin* çok önem taşıdığı üzerinde durmaktadır. Yazarın görüşlerine göre bu turizm türünün gelişiminde ve başarısında rol oynayacak diğer bileşenler şunlardır:

1. Coğrafi konum, erişilebilirlik, iletişim bağlantıları,
2. Su, fauna, flora ve bölgeye özgü dağ peyzajlarından oluşan bütünsel doğal çevre imajı,
3. Çeşitli büyüklükte ve farklı işlevleri olan kırsal yerleşmeler,
4. Tarımsal araziler ve zengin görsellik sunan ormanlar,
5. Göller, nehirler ve yeraltı suları gibi hidrografik kaynaklar,
6. Ulusal ve bölgesel kimliği temsil eden kültürel unsurlar,

7. *Kentsel nitelikteki kamu hizmetleri: su, elektrik, kanalizasyon, ulaşım, atık, telekomünikasyon, sağlık ve güvenlik,*
 8. *Turistik talebe göre bireyselleştirilmiş hizmetler.*

Yukarıdaki maddelere Lun vd. (2016), şu başarı ölçütlerini eklemektedir: *Vizyonerlik, liderlik, öncülük, girişimcilik, dayanışma ve örgütlenme (insan sermayesi), sektörler arası ağlar ve kaliteye yönelik kararların ortak alınması.* Gerçekten de destinasyon liderliği, kırsal turizm için bir sınır koşuldur ve sektörler arası ortak faaliyetleri düzenlemede ve destinasyonun yararına riskleri göze alabilen yerel işletmecilere yol göstermede büyük öneme sahiptir. Diğer taraftan yazarlara göre liderler kırsal turizmde vizyoner düşünce yapısında olmalı ve kırsal halka girişimcilik ruhunu aşılayabilmelidirler. Öte yandan ürün ve hizmetler *kalite ve özgünlük* kriterlerine uygun olmalıdır. Çünkü bir bölgenin kültürel ve doğal özgünlüğü üzerine inşa edilen, kaliteye dayalı bir kırsal dağ turizmi, ziyaretçilerin olağanüstü deneyim yaşamalarını mümkün kılmakta, dolayısıyla destinasyona bağlılık duygusunu pekiştirmektedir. Bir başka ilginç husus, bir öykü ya da temaya sahip kırsal turizmin o yerin hızlı biçimde tanınmasında ve rekabet şansının artmasında rol oynamasıdır

Kırsal turizmin öncü ülkelerinden biri olan Fransa, son yetmiş yıldan bu yana mevzuat ve örgütlenmedeki deneyimleri yanında en yeni modelleri ve en iyi uygulama örneklerini dünyaya tanıtmaktadır. Fransızların kendi ülkelerinde kırsal turizme ilgisi oldukça yüksektir: 2016 yılına göre iç turizm ziyaretlerinin yaklaşık üçte biri ve tüm gecemelerin % 30'u bu turizm türüne ait olmuştur. Fransızlar, Voj dağları, Ren nehri havzası, Pireneler, Alpler, Provence kırları, Normandiya kırları, Bordo bağları gibi farklı kırsal bölgelerdeki peyzajların ve mirasın, bilgi birikimi ve geleneklerin ziyaretçilerin hayal gücünü beslediğini, bir yaşam sanatı ve kimlik değeri olduğunu ileri sürmekte, kentlilerin kırlardan büyülenerek ayrıldıklarını ifade etmektedirler. Bunlara kaliteli konukseverlik ve bireysel hizmetler, bölgelerin çekiciliğini arttıran şenlikler, festivaller ve yavaş yaşam felsefesi de eklendiğinde kırsal kültür ve doğa içinde tatil geçirmek, herkesin ilgi alanına girmekte, turistlerin memnuniyet düzeyleri yüksek olmaktadır. Kısacası Fransa'da bir kırsal destinasyonun ünlenmesi, arzın çeşitliliğine, benzersizliğine ve yaş gruplarına özel kaliteli hizmetler verilmesiyle yakından ilgilidir. Ayrıca müşterilerin beklentileri ve gereksinimlerinin sürekli izlenmesi, kırsal turizmin yanına *ekoturizm, yeşil turizm, bisiklet turizmi, gastronomi turizmi, akarsu turizmi, agroturizm ve çiftlik turizmin* de eklenerek bileşik paket programların hazırlanması, başarıyı artırmaktadır. Fransa'da *şarap turizmi*, kırsal turizmin en önemli destekçilerinden biridir ve şarap (bağcılık) rotaları, şarap tadımı turları, şarap terapisi, şarap ve yemek atölyeleri, bağ ve mahzen ziyaretleri vb. büyük rağbet görmektedir. Ülkede ilgili bakanlıklar *Quality Tourism, Accueil Vélo, Destination Rando* gibi ulusal örgütlenmeleri, onların markalarını ve kalite belgelerini teşvik ederek, kırsal turizmi güvence altına almışlardır. Fransa'da kırsal turizm kapsamında 7900 kamping, 82400 kırsal kiralık konut, 31700 ev sahibi konutu, 1000 kırsal tatil köyü, 18100 butik otel ve 2300 diğer tesisler konaklama hizmeti vermektedir (URL 1). Ayrıca bazı çiftlikler bir tema etrafında uzmanlaşmaya giderek müşterilerine benzersiz tatiller teklif etmektedir. Sözelimi konaklama, yemek, boş zaman ve keşif, tarım ve hayvancılık, eğitim, binicilik, ürün tadımları ve alışveriş, çocuk/öğrenci kampı oldukça yaygınlık göstermektedir. Kırsal turizmin pazarlanmasında bugün en çok geniş ağa sahip bir dernek, platform, ziraat odası vb. nin linkleri üzerinden yapılmaktadır. Bunların başında *Gîtes de France, Bienvenue à la Ferme, Clevacances, Accueil Paysan* gelmektedir (Stanciu et al, 2014).

Kırsal turizmde İtalya deneyimi, öncelikle bölgesel kalite ve markalaşma ile eşdeğerdir. Ülkede kırsal turizm, çiftlik turizmi ya da agroturizmde yüksek performansla ulaşmak için bölgesel mirasın çevresel, kültürel, sanatsal, tarihsel, tarımsal ve geleneksel ürünlerin aslına uygun kullanılması bir strateji olarak benimsenmiştir. Başka bir deyişle, bir bölgenin ekonomik kalkınmasında tarım ve turizme başrol veriliyorsa, aralarında kurulacak ilişkinin korumacı, bütünsel ve sürdürülebilir olması gerekmektedir. Zaten kırsal turizm tarımsal nüfusun göçünü azaltabilecek, iş yaratabilecek ve dezavantajlı bölgelerin ekonomik kalkınmasını destekleyebilecek bir faaliyet olarak görülmektedir. İtalya'da çiftlik turizminde lider bölgeler Toskana ve Trentino Alto Adige'dir. Bu iki bölge dışında dağlık marjinal bölgeler de bu sektörün gelişim sürecine 2000'li yıllardan sonra katılmaya başlamış, Lazio, Basilicata, Friuli Venezia

Julia, Veneto ve Calabria çiftlik turizminde tanınma sürecine girmişlerdir (Ivona, 2003). Kuzey İtalya'da özerk bir bölge olan Valle d'Aosta, Alp dağlarında birçok yan vadiden oluşan geniş bir coğrafi birimdir. Vadinin ekonomisi (çiftçilik, imalat ve hizmet endüstrileri ve özellikle turizm) esas olarak daha yükseklerdeki arazilerle ve ormanlarla ilişkilidir. Vadide güçlü bir ahşap el işçiliği (ağaç işleme) yürütülmekte ve meslek okullarında ahşap el sanatları eğitimi verilerek geleneksel beceriler devam ettirilmekte, aynı zamanda yeni ve yaratıcı ürünler ortaya çıkarılmaktadır. Bu köklü gelenek, birçok insan için tam zamanlı iş ya da ek gelir sağlamakta, her yıl Ocak ayında Aosta kasabasında düzenlenen geleneksel fuarda (Fiera di Sant Orso) zanaatkarlar, öğrenciler ve ziyaretçiler bir araya gelmektedirler (Euracademy, 2003).

İtalya'nın kuzey doğusundaki Güney Tirol dağlık bölgesi, Alpler ve Akdeniz zıtlığının bulunduğu ve birbirine karıştığı, bunu doğa ve kültür üzerinden rahatlıkla izlemenin mümkün olduğu bir bölgedir. Bu dağlara 2017 yılında 7 milyon ziyaretçi gelmiş ve 32 milyon geceleme yapmışlardır. "Çiftlikte Tatil" konseptiyle gelenlerin oranı %7, gecemelerdeki payı da % 7'dir. Dağlarda çiftlik tatili yapma olgusu oldukça yenidir ve "Roter Hahn/Red Rooster" markasının rolü büyüktür. Tüm Red Rooster çiftliklerinin konukseverlikleri üst düzeyde tutulmakta, gerçek bir çiftlik yaşamı, taze çiftlik ürünleri, yerel lezzetler ve eşsiz bir doğaya dönüş deneyimi yaşatılmaktadır. Küçük çiftlikler ise daha kişisel bir atmosfer yarattıkları için özel ilgi çiftliklerinin sayısı giderek artmaktadır. Red Rooster'ın tüm üyeleri düzenli zorunlu eğitime tabi tutulmakta, çiftliklerin kalite kontrolleri yapılmakta, minimum ve maksimum kriterler tartışılmaktadır. Bölgenin dijitalleşme, kentleşme ve demografik değişimlerle ilgili sorunları çeşitli projelerle iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Çiftlik turizminin sürdürülebilirliği için şunlar önerilmektedir: *mevcut çiftlikler aktif biçimde üretimlerine devam etmeli ve birer aile işletmesi olarak kalmalı, geçmiş ve çağdaş yaşam arasındaki sınır-denge çok iyi korunmalı ve otantizme bağlı kalınmalıdır* (Aichner, 2018).

Romanya, Avrupa'da kırsal turizmin ulusal düzeyde örgütlenerek geliştiği ülkelerden biridir ve agroturizm, ekoturizm ve kültür turizmi açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Dağların coğrafi konumu, kırsal turizm ve agroturizmin gelişebilmesi için en önemli faktördür. Ülkenin ulusal kırsal turizm derneği olan ANTREC, bölgelerin kırsal turizm potansiyelini harekete geçirmeye destek vermekte, tanıtım kampanyaları düzenlemekte, ulusal ve uluslararası turizm organizasyonlarında Rumen kırsal turizm girişimcilerini temsil etmektedir. Romanya'da kırsal alanlarda turizmi geliştirme ve teşvik etme politikası, Ulusal Kırsal Kalkınma Planı'nın öncelikleri ve kırsal kalkınma hedeflerine uygun olarak 2000 yılından bu yana AB fonlarından sağlanan desteklerle (özellikle ülkenin 2007'de AB'ne katılımından sonra) yürütülmektedir. AB fonları, kırsal ekonominin ve kırsal turizmle ilgili hizmetlerin geliştirilmesine ve kırsal halkın yaşam standardının yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak kırsal turizm, ulusal ve uluslararası talebi karşılayacak düzeye henüz erişememiştir (Sima, 2020; Ibanescu et al, 2018). Ülkede kırsal turizm ve agroturizmin iç içe olduğu bölgeler olduğu gibi, yalnızca kırsal turizm örnekleri de vardır. Kırsal turizm potansiyeli en yüksek alanlar, kuzeyde Karpat Dağlarını içine alan Transilvanya Bölgesi'ndedir. Agroturizm deneyimi açısından en eski bölge Bran-Moieciu olurken, Apuseni Dağları ise yüksek gelişme potansiyeline sahiptir ve turistlerin gözüyle "huzur ve temiz hava" demektir. Rumen köylüsünün geleneksel konukseverliği ailelerin evlerini kırsal turizme açmasında en büyük etkidir. Geleneksel kırsal fuarlar, hem üreticilerin hem de turistlerin bulunduğu yerlerdir ve orijinal birer turistik ürün sayılırlar. Turistler, kırsal yaşama katılım sağlayarak, el sanatlarını, gelenek ve görenekleri öğrenmekte, kırsal ve izole etkinliklerin bir parçası olmaktadır. Kırsal turizmde vizyon, hedefler, öncelikler, kullanılacak kaynaklar, izlenecek strateji ve faaliyetleri organize edebilmek amacıyla yakın yıllarda "Destinasyon Yönetim Örgütlenmesi" uygulamaya konmuştur (Ciolac et al, 2021).

Avrupa'da dağlarla ilgili çok sayıda AB projesinden biri olan **PADIMA** (Policies Against Depopulation in Mountain Areas), 5 Avrupa ülkesinden 8 ortakla 3 yıllık bir işbirliği içinde yürütülmüş ve 2011 yılında tamamlanmıştır. Bu geniş kapsamlı projenin alt projelerini tanıtmak üzere aralarından iyi uygulama örnekleri seçilmiş ve seçim yapılırken şu hususlar dikkate alınmıştır: *Girişimcilik başarıları, proje eylemleri, projede üretilen politikaların ve gerçekleştirilen faaliyetlerin insanların dağlık alanlarda kalmasına ve kalkınmaya olumlu*

etkileri; yerel sakinlerin yenilikçi becerilerin geliştirilmesindeki rolü; projenin nitelikli istihdam sağlamadaki rolü. Bu kriterlere en uygun alt projeler, doğrudan kırsal turizm ya da onunla ilişkili olanlardır. İyi uygulama örneklerinden biri, düşük iş olanakları nedeniyle nüfus azalması yaşayan, kadın işsizliği ve marjinalleşme sorunları olan Ornica köyüdür (Milano/İtalya). Dağlık bölgede yer alan Ornica köyünde Dağ Kadınları Kooperatifi ve Ornica Belediyesi, ortak bir proje yürütmüşler, aşağıdan yukarıya yapılanmayla işbirliği, bölgesel pazarlama, gelenekler ve yeniliklerin uyumu planlanmış, eski tarihi evler yenilenmiş ve köy halkının konukseverliğinin tanıtımı yapılmıştır. Projenin daha ilk aşamasında yedi ev kadınına yarı zamanlı ve mevsimlik iş bulunmuş, çevre eğitimleri, kültürel etkinlikler ve yerel ürünlerin promosyonu gerçekleştirilerek köy kırsal turizme adım atmıştır (Grazia Pedrana and Garbellini, 2011).

7. Sonuç

Dağlar, Avrupa'nın doğal kaynak deposu ve kültürel kimliğinin ayrılmaz birer parçası olmakla birlikte doğal zenginlikler ve kırsal kültür, günümüzde çok sayıdaki tehdit unsuru ile karşı karşıyadır. Öte yandan dağların uzak, zorlu, marjinal ya da izole denilen kesimleri bu sorunları daha şiddetli yaşamaktadır. Oysaki uzak dağlık coğrafi ortamlar tüm olumsuz koşullara rağmen, ıssız peyzajları, bozulmamış doğal ortamları ve otantik yerel kültürel mirasıyla bu çevrelere gelenleri büyülemektedir. Dağların insan tarafından kullanılmayan-yarı kullanılan bu bölgeleri hakkında yapılan tanımlamalar, onların güçlü ve zayıf yönlerini açıkça ortaya koymaktadır. Bazı örnekler vermek gerekirse; Dağlarda dezavantajlı alanlar büyük kentsel merkezlerden en uzakta kalan yerlerdir (fiziksel izolasyon); orijinal, ilginç, eşsiz büyüleyici doğal peyzajlara sahiptir; popüler kültür tarafında henüz baskı kurulamamış ve eski yaşamaya devam etmektedir; uzak dağlar risk almaya, keşfetmeye, doğayı ve kırsalı olduğu gibi yaşamaya istekli kişilerin hedefindeki alanlardır; yerel halkta girişimcilik çok zayıf, eğitim düzeyi düşük, sosyal ilişkiler ve etkileşimler çok sınırlıdır; geleneksel meslekler ve işler yaygındır ve onları değiştirmek oldukça zordur; doğal afet riski çok yüksektir. Uzak dağlardaki sorunların iyileştirilmesinde başvurulan kalkınma araçlarından biri olan kırsal turizmin başarılı olabilmesi zor gözükse de alınan önlemler ve sürekli geri beslemelerle canlı tutmak mümkündür. Başarıda altın anahtarın insan sermayesi (yerel insan potansiyeli) olduğu, yapılan projelerle net biçimde anlaşılmıştır. Yereli harekete geçirmenin, diğer anlatımla girişimciliği uyandırmanın ilk şartı ise, kırsal insanın toplumsal sorumluluklarını arttırarak (katılımcılık) olumlu gelişmelerde payının olduğu bilincini aşılmasıdır. Gerçekten de kırsal insanın bir aktör olarak içinde yer aldığı kırsal turizm ortaklıklarında dayanışma, girişimcilik, örgütlenme, sektörler arası ağlar ve ürün ve hizmet kalitesine yönelik çabalar, kırsala her zaman olumlu geri dönüş sağlamaktadır. Kısacası dağlarda kırsal turizmin toplum temelli ve katılımcılık esaslı gerçekleştirilmesi kırsal yaşamlar için kritik derecede önemli olurken, arkasından sosyo-ekonomik kalkınmayı destekleyen bir dizi yenilikler kırsala girmektedir: *dış uzmanlıklarla bütünleşmiş yerel bilgi ve becerileri aktif hale getiren projeler, turistler ve yerel halkın farkındalık düzeylerinin artması, deneyim, fikir ve iyi uygulama örneklerinin çoğalması* gibi. Dağlık coğrafi bölgelerde iyi yönetilen kırsal turizm faaliyetleri, yerel kültürün korunması yanında yoksul toplulukların sosyo-ekonomik gelişmelerine de önemli derecede katkı vermektedir.

Avrupa ülkelerindeki kırsal turizm deneyimleri, her bir ülkenin yol haritasını tanımak ve güncel eğilimleri öğrenmek açısından oldukça yararlıdır. Bu bakış açısından hareketle şu saptamalarda bulunulabilir:

- Kırsal turizm için peyzajlar, miras, kadim bilgiler, gelenekler, ziyaretçilerin hayal gücünü besleyen bir yaşam sanatı ve kimlik değeri taşıdığı sürece gerçek bir hazinedir, bu turizm türünün varlık nedenidir.
- Kırsal turizmin rekabet gücünün yüksek ve sürdürülebilir olabilmesi için ekoturizm, yeşil turizm, bisiklet turizmi, gastronomi turizmi, akarsu turizmi, agroturizm ve çiftlik turizmi ile aralarındaki karşılıklı yarar ilişkisinden yola çıkılarak bütünleşik yaklaşımla “mekânsal ve sektörel” buluşmaları sağlanmalıdır.

- Kırsal turizmin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi, ülkelerin ulusal kırsal kalkınma planlarında öncelikli stratejilerden biri olmalı, ulusal düzeyde master planı yapılmalı ve sivil toplum örgütü bulunmalıdır.
- Kırsal turizmi canlı tutabilmek için uluslararası fonlardan, kampanyalardan yararlanılmalı, ağlara bağlanılmalı, ortaklıklar kurulmalı ve toplumsal katılımı yerel projeler yürütülmelidir.
- Kırsal turizm gerçeklerine en uygun örneklerin yer aldığı, turistlerin en fazla doyum yaşadıkları yerlerin dağlık coğrafi bölgelerde bulunması nedeniyle dağlarda bütünsel korumacılık kayıtsız şartsız yerine getirilmelidir.
- Kırsal turizmi besleyen ve ona dinamizm katan en önemli yerel çekicilikler olarak geleneksel konukseverlik, köylünün bizzat içinde yer aldığı kırsal törenler, ritüeller, kutlamalar, bayramlar, festivaller, şenlikler, panayır ve fuarların sürekliliği sağlanmalıdır.
- “Destinasyon Yönetim Örgütlenmesi”, kırsal turizmde muhakkak yerini almalıdır. Ortak karar alma sürecinde bütünleşik (işbirlikçi) yönetişimin somut uygulaması olan bu yeni model, çekicilikler, erişilebilirlik, pazarlama ve fiyatlandırma gibi unsurların yönetimi, ayrıca yerel, bölgesel ve ulusal stratejiler, eylem planları ve bölgesel programların oluşturulması ve eş güdüm içinde hayata geçirilmesini kolaylaştırması bakımından dağlarda uygulanmalıdır.
- Bölgesel markalar ve kalite, kırsal turizmin vazgeçilmezi ve onu var eden ayrıcalıklardır. Kırsal turizmde yüksek bir performansa ulaşılmak isteniyorsa, miras, çevre, kültür, sanat, tarih, tarım ve geleneksel ürünler aslına uygun kullanılmalı, marka değerlerinin, dolayısıyla kalitenin yozlaşmasına kesinlikle izin verilmemelidir.
- Kırsal turizm planlamasında, öncü (pilot) bölgeler seçilirken bütünselliği olan bir coğrafi birim (dağ, vadi, havza gibi) tercih edilmeli ve yerli ekonomik faaliyetler uzak-yakın çevrelerle ilişki içinde olmalıdır. Böylece bu mekânsal yayılım ve çeşitlenme, kırsal turistler için geniş bir hareket ve keşif kabiliyeti sağlayacaktır. Seçilen bölgenin muhakkak bir kadim el işçiliği olmalıdır. Bu el sanatı kayıt altına alınmalı, marka değeri oluşturulmalı, tescillenmeli, turistlerin deneyimlemesine fırsat verilmelidir.
- Kırsal turizmin gelişiyeceği/geliştirileceği bir yerin öyküsü, teması ya da konsepti olmalı, özel bir alanda uzmanlaşmalıdır. Bu tür kimliksel yaratıcılıklar, turistlerin dağlarda tatil yapma motivasyonunu ve o yere sadakatini artırmakta, mekânların rekabet gücünü yükseltmektedir.
- Kırsal turizm arzındaki ürünlerin gelenekselliği ile hizmetlerdeki modernliğin dengesi iyi kurulmalıdır. Bu hassas korumacı yaklaşım, mirasın sahiplenilmesi kadar, turistin aradığı konforun da gözetildiği bir ortamda kullanılmalıdır.

Kaynaklar

Aichner, T. (2018): “Farm Holidays in South Tyrol: Challenges and Opportunities”, 1st World Congress on Agritourism, 7-9 November 2018, Bolzano/Italy.

Ariza, C., Maselli D. and Kohler T. (2013): Mountains: Our Life, Our Future. Progress and Perspectives on Sustainable Mountain Development from Rio 1992 to Rio 2012 and Beyond. Bern, Switzerland: Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC), Centre for Development and Environment (CDE).

Aurambout, J.P. et al. (2021): The Demographic Landscape of EU Territories: Challenges and Opportunities in Diversely Ageing Regions, Goujon, A., Jacobs, C., Natale, F. and Lavalle, C. editor(s). Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Boller, F. et al. (2010): Fascinating Remoteness: The Dilemma of Hiking Tourism Development in Peripheral Mountain Areas, Mountain Research and Development, 30 (4), 320-331.

Carson, D. and Harwood, S. (2007): Tourism Development in Rural and Remote Areas: Build it and They May Not Come! Queensland Planner, 47(4) 18-22.

Ciolac, R. et al. (2021): Agritourism-A Business Reality of the Moment for Romanian Rural Area's Sustainability, Sustainability, 13 (6313), 1-29.

- Commission Européenne. (2021): Une Vision à Long Terme Pour les Zones Rurales de l'UE-Vers des Zones Rurales Plus Fortes, Connectées, Résilientes et Prospères à l'Horizon 2040. Bruxelles, 30.6.2021.
- Duran, C. (2012): Türkiye de Dağlık Alanların Kırsal Turizm Açısından Önemi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 45-52.
- ESPON. (2020): Cooperation Programme-2019, Espon Bridges, Balanced Regional Development in Areas with Geographic Specificities, Applied Research. Final Report, Luxembourg: European Regional Development Fund, ESPON EGTC.
- Euracademy. (2003): Thematic Guide One: Developing Sustainable Rural Tourism. Athens: Published by PRISMA - Centre for Development Studies.
- Euromontana. (2020): Towards A Long-Term Vision for Mountains Rural Areas (Contribution of Euromontana).
- Euromontana. (2021): Ageing in Mountain Areas. Contributions of Euromontana for the Green Paper on Ageing, Updated Position Paper, March 2021.
- European Commission. (2008): Poverty and Social Exclusion in Rural Areas, Final Study Report. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunitie, Unit E2.
- European Commission. (2021a): A Long-term Vision for the EU's Rural Areas-Towards Stronger, Connected, Resilient and Prosperous Rural Areas by 2040. Brussels, 30.6.2021: Commission Staff Working Document, Part I, II, III.
- European Commission. (2021b): A Long-term Vision for the EU's Rural Areas: Vision, Rural Pact. Brussels, 30.6.2021: EU Rural Action Plan.
- European Commission. (2021c): Factsheet on a Long-term Vision for Rural Areas. Brussels, 30.6.2021.
- Florentina, M. (2013): Management of Rural Tourism in Mountain Area of Argeş County, *Lucrări Ştiinţifice Management Agricol, Seria I, XV (4)*, 157-164.
- Grazia Pedrana, M. and Garbellini, L. (2011): Decentralized Ospitality in Ornica Village. Trysil, Norway: PADIMA, 24.05.2011.
- Harwood, S. K. (2010): Planning for Community Based Tourism in Remote Areas: Bird watching in Arfak Mountains West Papua, The Degree of Doctor of Philosophy, Charles Daewin University, School of Environmental and Life Sciences, Northern Territory Australia.
- Ibanescu, B.-C. et al. (2018): The Impact of Tourism on Sustainable Development of Rural Areas: Evidence from Romania, *Sustainability*, 10 (3529), 1-19.
- Ivona, A. (2003): Farm Tourism and Rural Development. A Successful Combination? A Local Experience, Conference The Cultural Turn in Geography, 18-20th of September 2003, Gorizia Campus, Part VI: Tourism, Sustainable Development and Culture Turn, 355-363.
- Job, H. et al. (2020): Open Spaces in Alpine Countries: Analytical Concepts and Preservation Strategies in Spatial Planning, *Mountain Research and Development*, 40 (3), 1-11.
- Klimek, K. (2014): The Impact of Tourism on Sustainable Development of Rural Areas: Evidence from Romania L'offre Touristique Estivale de Montagne, *Les Exemples de Bonnes Pratiques des Destinations Touristiques*. Valais, Suisse: Haute Ecole de Gestion&Tourisme,
- Kohler, T. et al. (eds) (2012): Sustainable Mountain Development, Green Economy and Institutions, From Rio 1992 to Rio 2012 and Beyond. Final Draft for Rio 2012.
- Lane, B. and Kastenholz, E. (2015): Rural Tourism: The Evolution of Practice and Research Approaches-Towards a New Generation Concept?, *Journal of Sustainable Tourism*, 23 (8-9), 1133-1156.
- Lun, L. M., Pechlaner, H. and Volgger, M. (2016): Rural Tourism Development in Mountain Regions: Identifying Success Factors, Challenges and Potentials, *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 17(4), 389-411.
- Marcelpoil, E. (2006): Nouvelles Pratiques Touristique en Zone de Montagne: Vers un Rénouveau des Pratiques de Gestion Fonciere? Cemagref Grenoble et PACTE-Territoires.

Nehal, A. (2015): Le Tourisme de Montagne Peut-être un Outil de Développement Local: Cas Région de Djurdjura, Diplôme de Master en Sciences de Gestion, Béjaïa, Cezayir: Université Abderrahmane Mira de Bejaia.

NORDREGIO. (2004): Mountain Areas in Europe: Analysis of Mountain Areas in EU Member States, Acceding and other European Countries. European Commission-DG Regional Policy.

OFPP. (2015): Catastrophes et Situations d'Urgence en Suisse 2015. Berne: Office Fédéral de la Protection de la Population (OFPP).

OREKA MENDIAN & EUROMONTANA. (2021). Aperçu des Pratiques Durables Pour la Gestion des Prairies de Montagne en Europe, LIFE15 NAT/ES/000805, Bruxelles.

PADIMA. (2012): Stratégies Pour Améliorer l'Attractivité des Zones de Montagne: Comment Aborder la Question du Dépeuplement de Manière Intégrée? Rapport Final.

Sima, E. (2020): Rural Tourism and Territorial Development in Romania, In: Agrarian Economy and Rural Development-Realities and Perspectives for Romania. International Symposium, 11th Edition, 238-243, Bucharest: The Research Institute for Agricultural Economy and Rural Development (ICEADR).

Stanciu, M., Dumitru, M. and Tănase, M. (2014): Structure and Development of the Rural Tourism Network "Bienvenue a la Ferme", Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, 14 (1), 357-362.

UNEP. (2007): Tourism and Mountains. A Practical Guide to Managing the Environmental and Social Impacts of Mountain Tours. Paris, France: UNEP DTIE Production and Consumption Branch.

Zeghni, S. (2014): Tourisme Durable en Zone de Montagne: Définition et Enjeux, Juristourisme, 161, 17-20.

URL 1. Entreprises, <https://www.entreprises.gouv.fr/fr/tourisme> Erişim tarihi: 12.09.2021.

